

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

МОВНА КАРТИНА СВІТУ ПОСМОДЕРНУ У ТВОРЧОСТІ СУЧАСНИХ ЛАТИНОАМЕРИКАНСЬКИХ АВТОРІВ

Статтю присвячено дослідженню мовної картини світу постмодерного художнього дискурсу у творчості сучасних латиноамериканських авторів. Мовна картина світу постмодерну розглядається як сукупність уявлень про децентрований відкритий постмодерний світ у свідомості сучасної людини.

Ключові слова: концептуальна картина світу, мовна картина світу, картина світу постмодерну, текстовий концепт, концепт.

Статья посвящается исследованию языковой картины мира постмодерного художественного дискурса в творчестве современных латиноамериканских авторов. Языковая картина мира постмодернизма рассматривается как совокупность представлений о децентрированный открытый постмодерный мир в сознании современного человека.

Ключевые слова: концептуальная картина мира, языковая картина мира, картина мира постмодерна, текстовой концепт, концепт.

The article focuses on the study of the World Language Picture of the Postmodern Literary Discourse in the works of the modern Latin American authors. The Postmodern World Language Picture is considered as a corpus of the ideas about the decentric open postmodern world in the modern human conscience.

Key words: concept world picture, Language World Pictuare, postmodern world pictuare, text concept, concept.

Вивченням мовної картини світу займаються нині такі науки як етнолінгвістика, соціолінгвістика, психолінгвістика та інші. Це новий і перспективний напрям у сучасній лінгвістиці, що дозволяє застосовувати комплексний підхід до вивчення мови, також поєднує в собі дослідницькі методи, притаманні власне лінгвістиці, когнітології, соціології, психології, історії.

Актуальність теми наукової статті визначена загальною тенденцією сучасних лінгвістичних досліджень до комплексного вивчення процесу постмодерної художньої комунікації, також

актуальним залишається питання функціонування та декодування інформації, закладеної автором постмодерного художнього твору, яка досліджена фрагментарно, в багатьох випадках лише у межах літературознавчої проблематики.

Метою наукової статті є теоретичне дослідження механізмів створення мовної картини світу постмодерну у творчості сучасних латиноамериканських авторів таких як Х. Л. Борхес, Х. Кортасар, Г. Г. Маркес, А. Карпентьер, А. Біой Касарес та інших.

Об'єктом лінгвістичного дослідження є мовна картина світу постмодерну та спільні риси у мовних картинах світу постмодерних латиноамериканських авторів. **Предметом** дослідження виступають саме постмодерні новели сучасних латиноамериканських авторів.

Наукова новизна полягає у тому, що дослідження мовної картини світу вважається перспективним у розвитку сучасної лінгвістиці, в галузі якої активно розробляються нові ідеї відтворення мовної картини світу постмодерну на засадах аналізу текстових концептів, концептів, лінгвістичних категорій, культурологічних, історичних, психологічних аспектів у художній комунікації.

Грунтовний аналіз наукових праць з дослідження мовної картини світу (Ю. Д. Апресян, Н. Д. Арутюнова, А. Вежицька, Ю. Степанов, Г. Брутян, Н. Сукаленко, І. О. Голубовська, О. С. Кубрякова та інші) та мовної картини світу постмодерну дозволяє стверджувати, що постмодерний художній дискурс є одночасно лінгвістичним, соціальним та культурологічним феноменом, який складається з художніх текстів побудованих на поліфонії, відкритості, децентрованості, відмові від єдиної традиційної структури. В результаті чого постмодерні художні латиноамериканські тексти характеризуються ірраціональністю, інтертекстуальністю, фрагментарністю, міфологічним мисленням. Саме латиноамериканський постмодерний художній дискурс виявляється міцно пов'язаним з культурними традиціями, але водночас орієнтується на вже майже класичні техніки

постмодерного художнього дискурсу такі як інтертекстуальність, цитатність, фрагментарність, монтажність, експериментування з мовними формами. Мовна картина світу постмодерну є відкритою, рухливою, мінливою, де створюються нові художні моделі та переформовуються старі культурні коди.

Для ґрунтового дослідження мовної картини світу постмодерного художнього дискурсу ми спиралися на модель мовної особистості як об'єкта дослідження, яку розробив Ю.М.Караулов. Ця модель базується на дослідженні трьох рівнів мовної картини світу: вербально-семантичному, лінгвокогнітивному, прагматичному [1:60-62].

На *вербально-семантичному* рівні як одиниці аналізу розглядаються окремі слова у комплексі граматико-парадигматичних, семантико-синтаксичних та асоціативних зв'язків, що дозволяє скласти уявлення про мовну картину світу письменника. На *лінгвокогнітивному* рівні базовими одиницями дослідження виступають текстові концепти, що являють собою інформацію, яку має у своєму розпорядженні письменник про дійсний або можливий стан речей у світі. Концепт тотожний ідеї або художньому образу, який може асоціюватися з об'єктом будь-якого рівня. „Концепт” розуміють як згусток культури у свідомості людини, те, у вигляді чого культура входить у ментальний світ людини, а сама людина входить у культуру, що висвітлюється у праці Арутюнової Н.Д. [2:40]. Під концептом розуміють термін, що слугує для пояснення одиниць ментальних та психічних ресурсів нашого пізнання, є інформативною структурою, яка відображає знання та досвід людини і є складником концептуальної схеми [2:131]. Концепти позначають не тільки самостійними словами, але й сполученнями слів, фрагментами тексту, структурними компонентами тексту. Аналіз концептів дозволяє робити висновки про концептуальну картину світу письменника (інтелект, особливості мислення, ідеї, рівень психічної чуттєвості, авторська самотність) та формування його мовної картини світу (лексика,

особливості синтаксису, стилістичний фон, етнічний та національний вплив). Аналіз одиниць *прагматичного* рівня передбачає з'ясування мотиваційних, пізнавальних та емоційних аспектів створення художнього тексту. Комплексний підхід дозволяє дослідити мовну індивідуальну картину світу окремого письменника та визначити його приналежність до постмодерного стилю художньої літератури.

Спираючись на тезу про взаємозв'язок мови та мислення, вчені розрізняють концептуальну та мовну картини світу. Концептуальна картина світу – це глобальна, цілісна система інформації про всесвіт, що безперервно конструюється та перебуває в розпорядженні індивіда [3]. Формування концептуальної картини світу на основі почуттєвої, предметно-пізнавальної діяльності людини є результатом відображальної активності свідомості, що дозволяє людині ефективно використовувати систему знань, якою вона володіє, для реалізації своїх життєвих завдань. Н.М. Попова зазначає, що “зважаючи на системну організацію у свідомості, концептуальна картина світу виконує ряд функцій у життєдіяльності людини: впорядковує елементи дійсності, пояснює причини явищ і подій, прогнозує їхній розвиток та наслідки, тобто пропонує способи їхнього аналізу; впорядковує чуттєвий і раціональний досвід для його збереження у свідомості людини та її пам'яті” [4:344]. А. Вежбицька пише, що мета комунікативно-концептуального аналізу (комунікативно-когнітивного, концептуального) полягає у виявленні структури думки, яка прихована за зовнішньою формою мови [5:38]. Образ світу є продуктом перцептивного, когнітивного досвіду індивіда. Картина світу – це не дзеркальне відображення, а завжди певна інтерпретація. Для мови властивою є подвійна інтерпретація світу, бо мислення відображає світ, а мова конкретизує мислення, пристосовуючи отримані знання про світ до конкретних умов комунікації. У сучасній лінгвістиці під картиною світу ми можемо розуміти певну сукупність знань про світ, яку ми набуваємо в процесі нашої діяльності та життєвого досвіду та когнітивні механізми, які

використовуються людиною у процесі інтерпретації нових знань мови [5]. С. В. Семчинський вважає, що обидві картини світу (концептуальна та мовна) взаємопов'язані, хоч і мають певні відмінності. Тлом концептуальної моделі світу є інформація, що подається в поняттях, тоді як головними у мовній моделі є знання, закріплені за одиницями конкретних мов. Концептуальна модель організована за законами фізичного світу, що робить її багатшою та цікавішою, мовна ж – за законами мови. Концептуальна модель світу – універсальна, впорядкована, характерується стійкістю та системністю, мовна – фрагментарна, більш рухома, відображає постійні зміни в довіллі. Обидві моделі є способом існування лексики у свідомості носія і допомагають у відтворенні цілісної картини світу[6:49].

Л. Вайсгребер виділяє такі основні характеристики мовної картини світу: 1. Це система всіх можливих змістів: духовних, які визначають своєрідність культури і менталітету окремої мовної спільноти, і мовних, які визначають існування і функціонування самої мови. 2. Мовна картина світу, з одного боку, є наслідком історичного розвитку етносу і мови, а з іншого боку, є причиною своєрідного шляху їхнього подальшого розвитку. 3. Мовна картина світу чітко структурована і в мовному вираженні є багаторівневою. Вона визначає набір звуків і звукових сполук, особливості побудови артикуляційного апарату носіїв мови, просодичні характеристики мовлення, словниковий склад, словотворчі можливості мови, синтаксис словосполучень та речень, а також пареміологічний запас. 4. Мовна картина світу мінлива у часі, піддається розвитку, тобто у діахронічному сенсі вона на кожному етапі свого розвитку нетотожна сама собі. 5. Мовна картина світу створює однорідність мовної сутності, і сприяє закріпленню мовної, а отже і культурної, її своєрідності бачення світу і його позначення засобами мови. 6. Мовна картина світу існує у певній однорідній самосвідомості мовної спільноти і передається наступними поколіннями завдяки певному світобаченню, правилам

поведінки, способу життя, закарбовані засобами мови [7]. Отже, як зазначає Н. М. Попова, “мовна картина світу – це сукупність уявлень і знань народу про оточуючий світ на певному історичному етапі розвитку, що відображаються в значеннях мовних одиниць” [4:345].

Розмежування картини світу та мовної картини світу є умовним. Людина розуміє не те, що дозволяє їй мова, а вербалізує суб’єктивно актуальний для неї в даній комунікативній ситуації зміст своєї картини світу. Тому істотною характеристикою поняття мовної картини світу треба вважати не тільки стереотипні засоби мовної передачі мислення, алей принципову можливість вербалізації будь-якого змісту мислення.

Художня творчість являє собою суб’єктивне освоєння об’єктивного світу. Картина світу, створена у постмодерному художньому тексті, пропускається через індивідуальну свідомість людини за допомогою художньої мови, вторинної моделюючої системи, що тісно пов’язана з первинною моделюючою системою – природною мовою [8]. Будь-який художній текст є своєрідним відображенням, віддзеркаленням культури, історії та картини світу певної епохи. Мовна картина світу, проявляючись у конкретних текстах, пов’язана з мовною особистістю їхнього автора. У процесі створення образу письменник будує свою модель бачення світу в цілому та в його окремих явищах, здійснює інтерпретацію нового змісту в межах старого значення через образну подібність.

Постмодерний художній дискурс відображає об’єктивний світ, відтворений у певній авторській перспективі. Кожен автор моделює дійсність відповідно до свого світосприйняття і світогляду. Мовна картина світу постмодерного художнього дискурсу охоплює концептуальні категорії, які постійно поповнюються новою лексикою, створюються нові образи, які концептуалізуються і складають підґрунтя концептуальної моделі постмодерного світу. Утворення нових текстових концептів відбувається у залежності від екстралінгвальної дійсності. Найбільший пласт постмодерної

лексики охоплюють такі образи постмодерного світовідчуття як ГРА, ЛАБІРИНТ, БІБЛІОТЕКА, КНИГА, ЧАС, НЕСКІНЧЕННІСТЬ, МОЖЛИВИЙ СВІТ, ДЗЕРКАЛО, ДВІЙНИКИ, СОН, ОСТРІВ, які виступають основними елементами концептуального мислення епохи постмодерну. Лексичний чинник набуває первинного значення тому що мова являється з'єднуючим елементом між окремою людиною та суспільством яке її оточує, культурою, часовим періодом, національною та етнічною ментальністю. Завдяки дослідженням мовної картини світу можна віднайти цей зв'язок, простежити його розвиток в синхронії та діахронії. Індивідуальна мовна картина світу відтворюється в когнітивному аспекті, який пов'язаний із суб'єктивним уявленням письменника про явища реального світу, емоційним ставленням, соціальними та індивідуальними оцінками.

Джерелами образного простору мовної картини світу постмодерного художнього дискурсу сучасних латиноамериканських авторів є наступні текстові концепти.

1. Концепт НЕСКІНЧЕННІСТЬ розкриває своє значення через відповідні лексеми, що виражаються: 1. іменниками, які для підсилення значення вживаються письменником у множині: *miles, años, nubes, series, tiempos, procesos, posibilidades*; 2. прикметниками: *solo, infinito, final, circulares, infinitas, paralelos, interminable*; 3. дієсловами: *abandonar, bifurcar, creer, aproximar, cortar, ignorar*.

2. Розгортання текстового концепту БІБЛІОТЕКА базується на вживанні лексики: “*de un número infinito, interminablemente, interminable, obra de un dios, enorme, infinitesimal, iluminada, solitaria, infinita, perfectamente inmóvil, inútil, incorruptible, secreta*”, яка створює головну ідею, про те що світ є нескінченним, циклічним, де все повторюється безліч разів. Теза про те, що всесвіт є нескінченним, підтверджується такими лексичними маркерами: “*Interminablemente; aire insondable*”, “*en el viento engendrado por la caída, que es infinita*”, “*la Biblioteca es interminable*”, “*libro cíclico es Dios*”, “*Miles de condiciones ...*”, “*... reducción de origen humano resulta infinitesimal*”, “*¡uno solo, aunque sea, hace miles de años!*”, “*así hasta lo infinito ...*”,

“bastaría un solo volumen, de formato común, impreso en cuerpo nueve o en cuerpo diez, que constara de un número infinito de hojas infinitamente delgadas” [9,10].

3. Концепт ДЗЕРКАЛО розглядається як художній образ, який утілює природну можливість людини побачити іншу реальність або перейти до неї, що виражається у дієслівному ланцюгу: *mirar, dublicar, descubrir, ocultar, saber*. Концепт представлений метафорами: *es doble juego de la vida, es repetición, es azar de los encuentros, es territorio inseguro*. Дзеркало – це характерний постмодерний символ, який інтертекстуально пов’язує художні дискурси Х.Л. Борхеса, Х. Кортасара А.Біой Касареса та інших. Дзеркало – це предмет, який продукує образи, їх утримує та поглинає: *“superficie que reproduce las imágenes, las contiene y las absorbe”*. Як помножувач та поглинач образів, дзеркало серед своїх типологічних функцій має функцію відображати світ та самого себе. Дзеркало – двійник реальності, як символ мистецтва, яке відображає дійсність, як символ письменника.

4. На лексичному рівні концепт СОН виражається прикметниками, які надають стилістичного забарвлення цьому художньому образу: *caótico, dialéctico, incoherente, vertiginoso, ilusorio, divino, fantástico, enigmático*.

5. Концепт ГРА представлений такими лексемами: *simetría, rey, tedio, impresión, azar, felicidad*, що дозволяє якнайвичерпніше створити семантичний простір художнього образу. Наприклад: *“Nadie, al juzgar esa novela, se niega a descubrir que es un juego; es lícito recordar que el autor no la consideró nunca otra cosa”, “... Yo reivindicado para esa obra, le oí decir, los rasgos característicos de todo juego: la simetría, los reyes arbitrarias, el tedio”* [11].

Отже, процес інтерпретації мовної картини світу постмодерного художнього дискурсу сучасних латиноамериканських авторів здійснюється шляхом вибірки та аналізу ключових слів, що дає можливість на цьому етапі дослідження відокремити головні текстові концепти, кожний з яких є концептуальною базою для створення художніх образів. Подальші **перспективи дослідження**

полягають у ґрунтовному дослідженні мовної картини світу постмодерного художнього дискурсу на прагматичному та вербально-семантичному рівнях. Також перспективним є дослідження типології мовних картин світу постмодерного художнього дискурсу Іспанії, Латинської Америки та України.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Караулов Ю. Н.* Лингвистическое конструирование и тезаурус литературного языка / Юрий Николаевич Караулов. – М.: Наука, 1981.– 234 с.
2. *Залевская А. А.* Текст и его понимание / Александра Александровна Залевская. – Тверь: Тверск. гос. ун-т, 2001. – 177 с.
3. *Селіванова О. О.* Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми / Олена Олександрівна Селіванова. – К.: Полтава «Довкілля», 2009. – 711 с.
4. *Попова Н. М.* Принцип єдності свідомості й діяльності та його відображення у взаємодії концептуальної й мовної картини світу / Наталія Миколаївна Попова // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : зб. наук. праць / відп. ред. Ніна Миколаївна Корбозерова. – К.: Логос, 2013. – Вип. 24. – С. 341-349.
5. *Вежбицкая А.* Речевые жанры / Анна Вежбицкая // Жанры речи. – Саратов: Изд-во Саратовск. ун-та, 1997. – 99 с.
6. *Семчинський С. В.* Загальне мовознавство. / Станіслав Володимирович. –Київ: Вища школа, 1988. — 327 с.
7. *Вайсгербер Й. Л.* Язык и философия / Йохан Лео Вайсгербер // Вопросы языкознания, 1993. № 2.
8. *Бахтин М. М.* Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет / Михаил Михайлович Бахтин. – М.: Художественная литература, 1975. – 502 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

9. *Borges J. L.* Historia de la eternidad / Jorge Luis Borges. – Madrid: Biblioteca Borges Alianza Editorial, 2004. – 176 p.
10. *Cortázar J.* Los relatos, 3 pasajes / Julio Cortázar – Madrid: Alianza Editorial, 2000. – 298 p.
11. *Casares A. B.* La invención de Morel / Adolfo Bioy Casares. – Madrid: Trinidad Barrera, 2001. – 341 p.
12. *Marquez G. G.* La increíble y triste historia de la cándida Erendira y su abuela desalmada / Gabriel García Marquez. – Madrid: Edición de trinidad Barrera, 2002. – 43 p.